

*Мр Сања Радовановић, асистент
Правног факултета у Новом Саду*

АУТОРСКО ПРАВО СРБИЈЕ У ЕВРОПСКОЈ ПЕРСПЕКТИВИ

***Сажетак:** Један од приоритетних политичких циљева Србије је придруживање Европској Унији. Како се, у том погледу, пред нашег законодавца поставља услов да важећи прописи буду усклађени са комуни-тарним правом, нормативна активност је значајно појачана. С тим у вези донети су нови закони у области интелектуалне својине којима се у великој мери удовољило захтевима из релевантних аката Европске Уније, али и других међународних конвенција. Најзначајнији међу њима је свакако Споразум о трговинским аспектима права интелектуалне својине, чије потврђивање представља обавезу за све чланице, или државе које претендују да то постану, Светске трговинске организације. Имајући у виду приоритетни значај ове области у хармонизацији, у раду су анализиране одредбе новог Закона о ауторском праву и сродним правима у компара-цији са релевантним наднационалним прописима.*

***Кључне речи:** ауторско дело, аутор, рачунарски програм, ограниче-ња ауторског права, сродна права, ауторски уговор, трајање права, заш-тита ауторског права, заштита сродних права*

УВОД

С обзиром на природу објекта заштите, већ од самог настанка ауторског права наглашена је потреба уједначавања прописа у погледу права аутора. С тим циљем донесена је још 1886. године Бернска Конвенција за заштиту књижевних и уметничких дела. Иако је прва Југославија Конвенцију ратификовала тек 1930, први закон у овој области донет је 1929. године¹ и у великој мери је био усаглашен са њеним одредбама. Штавише, у своје време је сматран једним од најмодернијих закона о заштити интелектуалног стваралаштва.²

Међутим, окончањем Другог светског рата и социјалистичке револуције, прекинут је континуитет са предратном државом, а тиме и чланство у Бернској унији. Правни поредак нове Југославије успостављен је на револуционарним принципима, чиме се и у погледу заштите права аутора значајно одступило од Бернске конвенције. Процес поновног усаглашавања започео је обнављањем чланства 1951. године, али је он, с обзиром на социјалистичко опредељење друштва и радничко самоуправљање, био селективан³.

Распадом СФРЈ деведесетих година прошлог века, Србија настоји да оживи тржишни концепт привређивања, што се рефлектује и на интелектуалноправно законодавство. При том, позиција законодавца је значајно отежана услед промена глобалног карактера. Наиме, овај период обележен је изузетном експанзијом интелектуалног стваралаштва и почетком једне нове, дигиталне, ере у еволуцији људског друштва. С једне стране, традиционални продукти људског духа добијају нове форме материјализације у виду дигиталних носача звука и слике, а с друге стране, јављају се нова ауторска дела попут све савршенијих рачунарских програма и мултимедијалних дела. Уз то, комуникациона технологија је избрисала националне границе и учинила доступним ауторска дела широј јавности.

У таквом окружењу проблем заштите аутора добија приоритетни значај, не само за појединачне друштвене заједнице већ и за глобални светски поредак. Стога је нормативна активност на међународном нивоу резултирала бројним актима којима је превасходни циљ ефикаснија заш-

¹ Закон о заштити ауторског права из 1929. године

² Нацрт овог закона био је једна од главних тачака на Конгресу Међународног књижевног и уметничког удружења одржаном у Београду 1928. године. В: В. Спаић; *Теорија ауторског права и ауторско право у СФРЈ*; Академија наука и умјетности БиХ; Дјела; књига XXXV; Одељење друштвених наука; Сарајево, 1969; стр. 28

³ В: В. Спаић; *op.cit.* стр. 29-37

тита аутора, али и сузбијање све распрострањенијих и разноврснијих облика пиратерије и других видова повреде ауторског права.

Имајући у виду тежњу Србије ка чланству у Европској Унији, пред нашег законодавца постављен је захтев за уједначавањем прописа са комунитарним и међународним правом⁴. С тим у вези, 2004. донет је нови Закон о ауторском праву и сродним правима, којем су као основ послужиле релевантне директиве Европске Уније, а нарочито међународне конвенције ратификоване 2002. године⁵ и Споразум о трговинским аспектима права интелектуалне својине.

С обзиром на значај извршених измена, у раду ће бити речи о актуелном Закону о ауторском праву и сродним правима у компарацији са одредбама европских и међународних конвенција које су послужиле као узор, док се редакцијске промене занемарују.

Ауторска дела и права аутора

Доношењем Директиве Савета Европске заједнице о правној заштити рачунарских програма из 1991. године рачунарски програми су уврштени у ауторска дела у смислу Бернске Конвенције за заштиту књижевних и уметничких дела.⁶ Иако је и Закон о ауторском праву и сродним правима из 1998. године третирао рачунарске програме као објекте ауторскоправне заштите, највише измена у новом Закону односе се управо на питања заштите рачунарских програма. Поједине од тих новина су редакцијске природе, а поједине суштинске. У чл. 2. ст. 2. рачунарски програми су, у складу са Директивом, Споразумом о трговинским аспектима права интелектуалне својине и Уговором о ауторском праву, уврштени у писана дела. Одредба којом се они третирају као засебна врста, брисана је.

За разлику од Закона из 1998. године, који је предвиђао да лица која остварују ауторско право на анонимним делима односно делима објављеним под псеудонимом односно издавач за издато дело или лице које је

⁴ В: Д. Николић; *Хармонизација и унификација грађанског права – елементи за стратегију развоја правне регулативе*; Универзитет у Новом Саду; Центар за издавачку делатност, Нови Сад, 2004. године; стр. 77-137

⁵ Конвенција о заштити произвођача фонограма од неовлашћеног умножавања њихових фонограма, Конвенција о заштити извођача, произвођача фонограма и установа за радиодифузију, WIPO Уговор о ауторском праву, WIPO Уговор о интерпретацијама и фонограмима. Сви у: Службени лист СРЈ – Међународни уговори, бр. 13/2002.

⁶ Текст Конвенције види у: В. Тодоровић; *Међународни уговори – интелектуална и друга добра*; књига 7, том I; Службени гласник, Београд, 2000. године; стр. 53-85

дело објавило за објављено, али неиздато дело, у случају сумње морају да докажу да су своје право на издавање односно објављивање дела прибавили од аутора или ауторовог наследника, нови Закон терет доказивања, у складу са Бернском конвенцијом, пребацује на лице које тврди да издавач односно лице које је дело објавило није овлашћен.

У погледу права на умножавање дела Бернска конвенција, која је поставила темеље правне заштите ауторских дела, предвиђа да аутор има искључиво право да дозволи репродуковање дела, без обзира на који начин и у ком облику се оно врши.⁷ Имајући у виду савремено дигитално технолошко окружење, Дипломатска конференција за закључење Уговора о ауторском праву⁸ донела је усаглашену изјаву у вези са чл. 1. ст. 4. тог Уговора према којој се појам права умножавања (односно репродукције према Бернској конвенцији) тумачи тако да оно обухвата умножавање дела у телесном и бестелесном, тј. електронском облику. Идентичну одредбу садржи и Директива ЕУ 2001/29 о уједначавању појединих аспеката ауторског и сродних права у информатичком друштву⁹ која је преузета у наш нови Закон о ауторском и сродним правима.¹⁰ Увођењем ове одредбе постала је излишна подела на телесно и бестелесно искоришћавање дела.¹¹

Надаље, у циљу усклађивања са међународним актима, а првенствено са актима Европске Уније, у новом Закону о ауторском и сродним правима установљена су и нека нова овлашћења, а стара су преформулисана.

Тако, према Директиви Савета Европе о закупу и послузи¹² аутор има искључиво право да дозволи или забрани давање на послугу примерака свог дела, али је националним законодавствима остављена могућност да уместо искључивог права пропишу само обавезу плаћања накнаде.¹³ Наш Закон усваја средње решење, па право давања дела на послугу предвиђа као искључиво право када су у питању рачунарски програми¹⁴, а за сва остала дела право на накнаду (изузев библиотечког материјала у јавним библиотекама, грађевина и примерака дела примењених уметности односно индустријског дизајна) које се остварује преко организација за

⁷ Чл. 9. ст. 1. Бернске конвенције.

⁸ Закон о потврђивању WIPO Уговора о ауторском праву; Сл. лист СРЈ – Међународни уговори; бр. 13/2002

⁹ Official Journal of the European Communities; L 167; 22.06.2001.

¹⁰ Чл. 20. ст.1 Закона о ауторском праву и сродним правима

¹¹ В: Нацрт Закона о ауторском праву и сродним правима, www.plac-yu.org, јун 2004.

¹² Чл. 2. Директиве 92/100 у Official Journal, L 346, од 27. 11. 1992.

¹³ Чл. 5. Директиве 92/100

¹⁴ Чл. 24. Закона о ауторском и сродним правима

колективно остваривање ауторског и сродних права.¹⁵ Посебна регулатива овог овлашћења у погледу рачунарских програма није усамљен пример у упоредном праву. Наиме, полазећи од тога да се примерци рачунарског програма врло лако могу умножавати, и давање у закуп и давање на послугу могу представљати масовни извор неовлашћеног копирања и искоришћавања програма. Стога у европским државама преовлађује схватање да ауторима рачунарских програма треба признати искључиво право на давање у закуп односно послугу, како би на овај начин остварили што бољу контролу над искоришћавањем свог дела.¹⁶

У циљу потпуног усаглашавања нашег законодавства са релевантним међународним актима, актуелни Закон нормира два нова искључива овлашћења: право на јавно саопштавање, укључујући интерактивно чињење дела доступним јавности и право на прилагођавање, аранжирање и другу измену дела. У потоњем случају законодавац преузима текст Бернске конвенције¹⁷, али суштински не установљава ново овлашћење будући да је оно обухваћено овлашћењем аутора на заштиту интегритета дела¹⁸ које је постојало и у раније важећем Закону о ауторском праву и сродним правима.¹⁹ Слично је и са правом аутора на јавно саопштавање, укључујући интерактивно чињење дела доступним јавности. Наиме, нова одредба садржински одговара већ постојећој у раније важећем Закону²⁰, али с обзиром на то да се она односи на комуникациони процес у оквиру глобалне рачунарске мреже, било је потребно, у складу са Уговором о ауторском праву²¹ и Директивом о уједначавању појединих аспеката ауторског и сродних права у информатичком друштву²², одвојити је од права на емитовање како се друге одредбе у вези са емитовањем не би протезале и на ову, тзв. Интернет одредбу.²³ Уз то, Интернет одредбом, за разлику од раније постојеће у вези са правом на емитовање, обухваћене су две врсте јавног саопштавања путем Интернета: електронском поштом и смештањем дела на сервер (web странице) одакле је оно доступно свима, у било које време и са било ког места.

У вези са правима аутора према власнику дела, нови Закон на другачији начин регулише право слеђења. Наиме, ако власник оригиналног при-

¹⁵ Чл. 39. Закона о ауторском и сродним правима

¹⁶ В: Нацрт Закона о ауторском праву и сродним правима и коментар уз чл. 23а

¹⁷ Чл. 12. Бернске конвенције

¹⁸ Чл. 17. Закона о ауторском праву и сродним правима

¹⁹ Чл. 17. Закона о ауторском праву и сродним правима, Сл. лист СРЈ, бр. 24/98

²⁰ Чл. 27. ст. 6. Закона о ауторском праву и сродним правима из 1998. године

²¹ Чл. 8. Уговора о ауторском праву

²² Чл. 3. ст. 1. Директиве

²³ В: Нацрт Закона о ауторском праву и сродним правима и коментар уз чл. 27.

мерка дела ликовне уметности, или оригиналног рукописа књижевног, научног или музичког дела прода тај примерак односно рукопис другоме, аутор дела има право да о томе буде обавештен и да потражује накнаду у износу од 3% од продајне цене²⁴. За разлику од Закона из 1998. године²⁵, нови законски текст је у потпуности усклађен са Директивом о праву слеђења према којој се ово право аутора реализује само уколико је продаја извршена посредством галерије, аукцијске куће и слично.²⁶ Купопродаје између физичких лица која иступају у личном својству изузете су из примене ове одредбе. Уз то, као новину законодавац предвиђа солидарну одговорност продавца односно бившег власника оригиналног примерка односно рукописа и галеристе односно организатора јавне продаје за обавезе из права слеђења.²⁷

Ограничења ауторског права

У ауторском праву савременог друштва, с обзиром на значај који интелектуална добра имају, изражена је тенденција проширења права аутора. У том смислу, и одредбе о ограничењима ауторских и сродних права у појединим ситуацијама када се интересу аутора претпоставља интерес других друштвених група односно општи интерес трпе извесне рестрикције.

Споразум о трговинским аспектима права интелектуалне својине садржи одредбу којом се државе чланице усмеравају на то да се приликом формулисања ограничења морају кретати у границама којима се не вређају легитимни интереси носилаца права.²⁸ На овом принципу засноване су и друге међународне конвенције и акти Европске Уније²⁹, а слична одредба нашла је место и у нашем новом Закону. Наиме, законодавац прописује да обим ограничења искључивих права, у сваком конкретном случају, не сме бити у супротности са нормалним искоришћавањем дела нити сме неразумно вређати легитимне интересе аутора.³⁰ Будући да је заједничка за

²⁴ Чл. 34. ст. 1. Закона о ауторском праву и сродним правима

²⁵ Чл. 31.-32. Закона о ауторском и сродним правима из 1998. године

²⁶ Чл. 2. Директиве 2001/84; у Official Journal of the European Communities, L 272 од 13.10.2001.

²⁷ Чл. 35. ст. 1. Закона о ауторском праву и сродним правима

²⁸ Чл. 13. Споразума о трговинским аспектима права интелектуалне својине. Текст Споразума види у: В. Тодоровић; *Међународни уговори – интелектуална и друга добра*; књига 7, том I; Службени гласник, Београд, 2000. године; стр. 155-187

²⁹ Тако, нпр. чл. 9. ст. 2. Бернске конвенције, чл. 5. ст. 5. Директиве о појединим аспектима ауторских и сродних права у информатичком друштву, чл. 6. ст. 3. Директиве о правној заштити рачунарских програма

³⁰ Чл. 40. ст. 2. Закона о ауторском праву и сродним правима

сва ограничења, ова одредба има двоструки смисао: с једне стране, садржи принцип у прописивању ограничења, а с друге стране, представља упутство за тумачење одредби о ограничењима ауторских и сродних права.

У складу са тим, поједина ограничења која су постојала у раније важећем Закону су брисана, нека су, пак, рестриктивније формулисана, а уведена су и нова.

Тако, одредба према којој је било дозвољено, без дозволе аутора и без плаћања ауторске накнаде, извођење, представљање, преношење извођења или представљања, као и јавно саопштавање дела са носача звука или слике, за потребе наставе, као и на приредбама у образовним установама, установама верских заједница, установама за здравствену и социјалну заштиту, казнено-поправним установама, ако је дело објављено, ако се не користи ради добити организатора или трећег лица и ако публика има бесплатан приступ³¹, није нашла место у новом Закону јер је са становишта међународног права прешироко постављена. Из истих разлога брисана је и одредба према којој је било дозвољено, без сагласности аутора, а уз обавезу плаћања ауторске накнаде, умножавање и стављање у промет објављених примерака дела или одломака из дела у виду збирке која садржи прилоге више аутора и која је, по својој садржини, систематизацији и назнаци на корицама, односно омоту, намењена настави.³²

У погледу суспензије ауторских овлашћења у случају умножавања примерака ауторског дела за личне некомерцијалне потребе, законодавац прописује да се те радње не могу предузимати заобилажењем техничких мера заштите³³. Када је, пак, реч о рачунарским програмима, обим ограничења је сужен у том смислу да лице које је на законит начин прибавило примерак рачунарског програма може, између осталог, да отклања грешке у програму и да врши друге неопходне измене у њему *које су у складу са његовом сврхом* и да изврши декомпилацију програма само у *оном обиму који је неопходан за постизање интероперабилности*³⁴.

Надаље, репрографско умножавање одломака из публикација, за потребе наставе или научног истраживања, дозвољено је, уз обавезу плаћања ауторске накнаде, једино у државним органима, образовним институцијама и јавним библиотекама.³⁵

³¹ Чл. 39. Закона о ауторском праву и сродним правима из 1998. године

³² Чл. 48. Закона о ауторском праву и сродним правима из 1998. године

³³ Чл. 45. ст. 1. Закона о ауторском праву и сродним правима

³⁴ Чл. 46. Закона о ауторском праву и сродним правима. Измене у овој одредби извршене су ради усклађивања са Директивом о правној заштити рачунарских програма.

³⁵ Чл. 53. Закона о ауторском праву и сродним правима. Ова одредба је усклађивање са чл. 5. ст. 2. Директиве о појединим аспектима ауторског и сродних права у информатичком друштву

На крају, нови Закон прописује две нове ситуације у којима се суспендује ауторско право. Прва се односи на умножавање дела од стране јавних библиотека, образовних установа, музеја и архива, за сопствене архивске и некомерцијалне сврхе.³⁶ Друго се, пак, тиче привременог умножавања ауторског дела уколико је умножавање пролазно и случајно, ако чини саставни и битни део технолошког процеса, а има за сврху да омогући пренос података у рачунарској мрежи између два или више лица преко посредника, или да омогући законито коришћење ауторског дела, и нема засебан економски значај.³⁷ Потоња одредба је реципирана из Директиве о појединим аспектима ауторског и сродних права у информатичком друштву³⁸, а њен значај произлази из природе технолошког процеса у оквиру глобалне рачунарске мреже. Наиме, искључиво право аутора на умножавање не односи се на „оне акте умножавања који се нужно дешавају на серверима техничких посредника у комуникацији путем интернета.“³⁹

Ауторски уговори

С обзиром на то да су питања ауторских уговора, сем у појединим аспектима, остала изван међународних конвенција и аката Европске Уније, интервенције законодавца у том погледу су најмањег обима, али изузетно значајне.

Наиме, према досадашњим законима, битни елемент ауторског уговора била је накнада која се аутору плаћала на име пренетог или уступљеног овлашћења. Одрицањем од накнаде аутор је себе стављао у позицију да се закључени уговор не сматра ауторским, чиме се искључивала примена посебних, по правилу, повољнијих одредаба о овој врсти уговора. Разлог томе била је тежња законодавца да аутору омогући остваривање права ојачавањем његове уговорне позиције. Међутим, разлози тржишта и слободне конкуренције довели су до закључивања бројних уговора без ауторске накнаде. Стога је у новом Закону правна конструкција дефиниције ауторског уговора усклађена са фактичким стањем, те је остављена

³⁶ Чл. 44. Закона о ауторском праву и сродним правима. Ова одредба је у складу са чл. 9. ст. 2. Бернске Конвенције и чл. 5. ст. 2. тач. ц. Директиве о појединим аспектима ауторског и сродних права у информатичком друштву.

³⁷ Чл. 47. Закона о ауторском праву и сродним правима

³⁸ Чл. 5. ст. 1. Директиве

³⁹ В: Нацрт Закона о ауторском праву и сродним правима и коментар у вези са чл. 42а

могућност аутору да слободно одлучује о томе да ли ће уговорити накнаду или не.⁴⁰

Сродна права

Поред неопходних термилошких усклађивања са измењеним одредбама, о чему је претходно било речи, Закон о ауторским и сродним правима из 2004. у погледу сродних права установљава и одређене новине које су у складу са директивама Европске Уније.

Тако, у складу са Римском конвенцијом о заштити уметника извођача, произвођача фонограма и радио-дифузних организација, из појма интерпретатора односно интерпретације, а у вези са тим и свих права која поводом ње настају, изузет је стваралачки допринос⁴¹. Другим речима, интерпретација постаје објект заштите без обзира на степен креативности који је у њој изражен⁴². Уз то, у погледу уступања права интерпретатора произвођачу филмског дела, законодавац установљава претпоставку да је интерпретатор таквим уговором уступио и право на давање у закуп снимка своје интерпретације.⁴³

Одредбе о праву произвођача базе података, које су постојале и у ранијем Закону, потпуно су усаглашене са Директивом о правној заштити базе података, како у погледу појмовних одређења, тако и у погледу садржине права.⁴⁴ У том смислу, под базом података се подразумева збирка засебних података, ауторских дела или других материјала, уређених на систематичан или методичан начин, који су појединачно *доступни електронским или другим путем*.⁴⁵ Произвођач базе података је, пак, лице које је сачинило базу података, тако што је у квалитативном односно квантитативном смислу учинило значајно улагање у прибављање, проверу или презентацију њеног садржаја.⁴⁶ Тиме се као услов заштите поставља економски моменат, инвестиција, у базу података, а не оригиналност.

⁴⁰ Чл. 67; чл. 71. ст.1; чл. 90. ст.1; чл. 93. ст. 1. Закона о ауторском праву и сродним правима. В: Нацрт Закона о ауторском праву и сродним правима и коментар уз чл. 63.

⁴¹ Текст Конвенције види у: В. Тодоровић; *Међународни уговори – интелектуална и друга добра*; књига 7, том I; Службени гласник, Београд, 2000. године; стр. 117-131

⁴² Чл. 110-120 Закона о ауторском праву и сродним правима

⁴³ Чл. 114. ст. 4. Закона о ауторском праву и сродним правима. Ова одредба је усклађена са чл. 5. ст. 2. Директиве о закупу и послузи

⁴⁴ Чл. 135.-138. Закона о ауторском праву и сродним правима

⁴⁵ Чл. 136. Закона о ауторском праву и сродним правима и чл. 1. ст. 2. Директиве

⁴⁶ Чл. 137. Закона о ауторском праву и сродним правима и чл. 7. ст. 1. Директиве

На крају, законодавац установљава потпуно ново сродно право – право првог издавача слободног дела, које је предвиђено Директивом 93/98 о хармонизацији рока трајања ауторског и појединих сродних права.⁴⁷ Наиме, лицу које је, по истеку имовинских права аутора, први пут законито издало или на други начин саопштило јавности дело које пре тога није било издато, признају се права која одговарају *имовинским* правима аутора.⁴⁸ Другим речима, први издавач слободног дела се овлашћује на економско искоришћавање дела у истом обиму у ком би то чинио аутор односно његови наследници да је дело објављено односно издато у роковима заштите.

Трајање заштите

Иако је Директива о хармонизацији рока трајања ауторског и појединих сродних права донета још 1993. године, одредбе Закона из 1998. у вези са трајањем права нису биле усаглашене са њом. Новим Законом се тај пропуст отклања, те се рокови заштите са 50 продужавају на 70 година после смрти аутора.⁴⁹ Поред тога, у појединим случајевима су правила рачунања рокова другачије или прецизније уређена. Тако, уколико се почетак рока трајања ауторског права рачуна од објављивања дела, а дело је објављено у наставцима, за разлику од претходно важећег Закона, према којем се сматрало да је дело објављено објављивањем последњег наставка, нови Закон предвиђа да за сваки наставак тече посебан рок заштите.⁵⁰ Уз то, законодавац уводи и нову одредбу којом се решава питање рачунања рокова за дела за која се рок заштите рачуна од објављивања, а она нису законито објављена. Наиме, за анонимна дела или дела под псеудонимом која нису објављена на законит начин током 70 година од њиховог настанка, заштита престаје истеком тог рока.⁵¹

У погледу сродних права, рокови заштите остају непромењени⁵², изузев рока трајања права произвођача емисије који је са 20 продужен на 50 година.⁵³

⁴⁷ Чл. 4. Директиве; Official Journal, L 290, од 24. новембра 1993. године

⁴⁸ Чл. 139. Закона о ауторском праву и сродним правима

⁴⁹ Чл. 100. ст. 1. Закона о ауторском праву и сродним правима и чл. 1. ст. 1. Директиве

⁵⁰ Чл. 102. ст. 1. Закона о ауторском праву и сродним правима и чл. 1. ст. 5. Директиве

⁵¹ Чл. 103. Закона о ауторском праву и сродним правима и чл. 1. ст. 6. Директиве

⁵² Измене су извршене у делу који се односи на рачунање рокова заштите, али с обзиром на то да се ради о усаглашавању са формулацијама садржаним у Директиви (чл.3. и чл. 4), на овом месту нису истакнуте.

⁵³ Чл. 144. ст. 3. Закона о ауторском праву и сродним правима

Остваривање права

Новине које Закон у поглављу о остваривању права доноси нису засноване на актима Европске Уније нити на међународним конвенцијама, колико на решењима усвојеним у упоредном праву и практичним потребама.

У том смилу, поједине одредбе досадашњег Закона у пракси су доводиле до погрешних тумачења, те је овај недостатак прецизнијим формулацијама отклоњен. Тако, одредбом о функционисању организације за колективно остваривање права изричито је наведено да носиоци ауторског односно сродних права преко организације колективно остварују искључива имовинска ауторска односно сродна права, као и право на потраживање накнаде⁵⁴ за сва своја дела односно предмете сродноправне заштите.⁵⁵

Суштинске промене које установљава Закон условљене су практичним захтевима. Наиме, у вези са одређивањем накнада које организација наплаћује корисницима за поједине облике искоришћавања предмета заштите поред тарифе која се везује за приход или трошак корисника, за разлику од раније важећег Закона остављена је могућност да се накнада одреди и паушално ако се приходи односно трошкови корисника не могу поуздано утврдити или је утврђивање неразумно тешко.⁵⁶

Надаље, план расподеле који садржи критеријуме на основу којих организација расподељује носиоцима ауторског односно сродних права приход који је у виду накнаде за искоришћавање предмета заштите прикупила од корисника, као и тарифу накнада уместо скупштине утврђује управни одбор.⁵⁷

На крају, новом одредбом о обавезама корисника законодавац установљава солидарну одговорност лица које користи предмет заштите, власника односно држаоца или закупца простора у којем се предмет заштите користи као и организатора активности у којој је дошло до коришћења предмета заштите.⁵⁸ Тиме се настојало да се превазиђу у судској пракси учестале тешкоће у вези са остваривањем обавеза корисника. Наиме, како корисник, организатор манифестације, власник односно купац често

⁵⁴ При том се мисли на право аутора на посебну накнаду из чл. 38-39 Закона о ауторском праву и сродним правима

⁵⁵ Чл. 150. ст. 1. Закона о ауторском праву и сродним правима

⁵⁶ Чл. 163. ст. 4. Закона о ауторском праву и сродним правима

⁵⁷ Чл. 163. ст. 6. Закона о ауторском праву и сродним правима

⁵⁸ Чл. 172. ст. 5. Закона о ауторском праву и сродним правима

нису иста лица, установљавањем солидарне одговорности свих њих искључена је могућност да своје обавезе преваљују на другог.⁵⁹

Заштита ауторских и сродних права

Одредбе о заштити ауторског и сродних права у новом Закону у највећој мери су инспирисане Споразумом о трговинским аспектима права интелектуалне својине (ТРИПС)⁶⁰ који је донет ради отклањања препрека и поремећаја у међународној трговини проузрокованим неодговарајућом и неефикасном заштитом у националним законодавствима, као и отежаном применом међународних конвенција.⁶¹ Уз то, будући да ниједна држава која није потписница овог Споразума не може бити ни чланица Светске трговинске организације, политички и економски посматрано, тежња нашег законодавца да удовољи захтевима израженим у његовим одредбама, потпуно је оправдана.⁶² С тим у вези, новине у одредбама о заштити ауторског и сродних права усмерене су на једноставнију примену у поступцима поводом повреде права⁶³, али и јачу заштиту посвећивањем нарочите пажње технолошким мерама заштите и прописивањем строжијих грађанскоправних и казних санкција.

Тако, Закон изричито прописује да повреду права представља заобилажење било које технолошке мере или пружање или рекламирање услуге којом се то омогућава или олакшава.⁶⁴ Под технолошким мерама се, пак, подразумева свака технологија, уређај или део који је конструисан да током своје наменске употребе онемогући или ограничи радње у вези са ауторским делом или другим предметом заштите, за које носилац ауторског или сродног права није дао сагласност.⁶⁵

У погледу грађанскоправне заштите законодавац установљава казнену накнаду штете која је у наш правни систем уведена још 1995. законима

⁵⁹ В: Нацрт Закона о ауторском праву и сродним правима и коментар уз чл. 167.

⁶⁰ Текст Споразума види у: В. Тодоровић; *Међународни уговори – интелектуална и друга добра*; књига 7, том I; Службени гласник, Београд, 2000. године; стр. 155-187

⁶¹ В: С. Марковић; *Ауторско право и сродна права*; Службени гласник, Београд, 1999, стр. 86

⁶² Везивање за Споразум о трговинским аспектима интелектуалне својине изричито је истакнута у поглављу о прелазним и завршним одредбама, чл. 194. Закона

⁶³ У том смислу су одредбе чл. 180, 183-185. Закона о ауторском праву и сродним правима

⁶⁴ Чл. 180. ст. 1. тачка 4. Закона о ауторском праву и сродним правима

⁶⁵ Чл. 180. ст. 2. Закона о ауторском праву и сродним правима

из области индустријске својине.⁶⁶ Наиме, ако је повреда имовинског права учињена намерно или крајњом непажњом, тужилац може од туженог уместо накнаде имовинске штете, захтевати до троструког износа уобичајене накнаде коју би примио за конкретни облик коришћења предмета заштите, да је то коришћење било законито.⁶⁷

Што се казних одредаба тиче, нови Закон прописује само новчане казне за привредне преступе, а одредбе о кривичним делима су у целости обухваћене Кривичним закоником Србије⁶⁸ према ком су за кривична дела која су постојала и у ранијем Закону прописане казне затвора повећане, а за поједина дела су уведене новчане казне.⁶⁹ Уз то, гоњење за кривична дела против интелектуалне својине, уместо по приватној тужби, предузимају се по службеној дужности, чиме је наглашен већи степен друштвене опасности⁷⁰.

ЗАКЉУЧАК

Будући да су проблеми у вези са повредама ауторског права у Србији озбиљно нарасли у периоду транзиције, постављање правног оквира за заштиту права аутора представљало је приоритетну обавезу законодавца. Стога је 2004. донет нови Закон којим се постојеће одредбе усаглашавају са релевантним актима Европске Уније и међународним конвенцијама. Ипак, спровођење законских решења у пракси је и даље неадекватно и неефикасно. Разлог томе донекле лежи у чињеници да нормативна активност није била свеобухватна. Наиме, изван правне регулативе остала су бројна питања која се тичу надлежности државних органа у контроли производње, промета и вршења услуга, те коришћења производа који у себи садрже предмет ауторског права, као и питања обавеза привредних субјеката која се баве делатностима у вези са ауторским делима или предметима заштите сродног права. С друге стране, примену отежава укорењено схватање друштва да интелектуалне творевине нису добра у тржишном смислу речи и да припадају свима. Томе у прилог говори изненађујуће

⁶⁶ Опширније о казненој накнади види: С. Радовановић; *Трострука накнада у нашем праву интелектуалне својине*; Правни живот, бр. 11/2003; стр. 829-843.

⁶⁷ Чл. 178. Закона о ауторском праву и сродним правима.

⁶⁸ Службени гласник РС, бр. 85/2005, 88/2005 и 107/2005, чл. 198-200.

⁶⁹ Чл. 187-190. Кривичног законика.

⁷⁰ Изузев кривичног дела повреде моралних права аутора и интерпретатора из чл. 198. Кривичног законика.

мали број ауторскоправних спорова и кривичних поступака који се воде поводом кривичних дела против интелектуалне својине.⁷¹

Стога, пуна заштита ауторских права, без обзира на квалитет актуелног Закона, остаје и даље кључни изазов, пре свега, за правосуђе, али и за грађане Србије који своју будућност виде у Европској Унији.

⁷¹ Према подацима из Општинског суда у Новом Саду, од 201 покренутог кривичног поступка само је у 91 изречена казна затвора, а од тога само у 5 је она између 6 и 12 месеци. У ауторскоправним споровима (пред Окружним судом у Новом Саду) доминира извршење уговора као предмет спора.

*Sanja Radovanović, LL.M., Assistant
Novi Sad School of Law*

Copyright Law of Serbia in European Perspective

Abstract

In order to become the member state of European Union, Serbia, as well as other Eastern-European states have to harmonize its legislative with communitarian law. On that way, one of the priorities is intellectual property laws which include copyright and related rights. Hence, new Act on copyright and related rights was brought in 2004. This act is mainly based on the most important international conventions and European directives.

Following the issues settled in international acts, actual Act introduces some innovations: new rights and new definitions of some already existed; formulations of articles make their enforcement much easier; term of protection is generally expanded; limits of copyright are much narrower; protection is much stronger, etc.

Even though new law responses to strict international standards, practical enforcement of legal solutions is still ineffective. On the one side, the reason is the fact that some important issues regarding the Intellectual Property remain outside from legal acts. Those are authoritative control of production and trade of intellectual goods and services, use of goods which include author's work, etc. On the other side, governing attitude of our society does not concern intellectual works as goods on the market.

According to above mentioned, protection of copyright and related rights depends, not only on legislature, but on practical enforcement which is the main demand and challenge for courts as well as for citizens who are looking towards European Union.